

Benešovy dekrety – co s nimi dnes?

David Floryk, Ostrava

Poválečné násilné vysídlení Němců z ČSR a dekrety prezidenta Edvarda Beneše, na jejichž základě bylo provedeno, představují i po půl století bolestný problém, o němž je třeba v české společnosti vést otevřenou debatu. Místo toho jsme byli v průběhu letošního předvolebního jara svědky pokusu využít rozpoutaných nacionálních vášní k demonstraci falešné národní jednoty.

O Benešových dekretech se říká, že byly odpovědí na krutou německou okupaci a zajistily vyrovnání se s touto minulostí. I ti, kteří se verbálně distancují od principu kolektivní viny a odsuzují „excesy“ při odsunu, mnohdy pohlížejí na vyhnání Němců jako na historickou nutnost, jako na v dané chvíli „lepší řešení“. A všichni svorně považují Benešovy dekrety za pilíř našeho právního řádu, záruku kontinuity naší státnosti, základ „poválečného uspořádání“.

Proč se domníváme, že tomu tak není, ba naopak, a že z Benešových dekretů přinejmenším ty, které se týkají vyhnání Němců z Československa, mají být zrušeny?

Prezidentské dekrety spolu s „Košickým vládním programem“ podstatným způsobem předurčily charakter republiky v letech 1945 – 1948. Dekrety prezidenta republiky z let 1940 až 1945, kterých je celkem 143, byly po dobu londýnského exilu čsl. vlády náhradou fakticky neexistující zákonodárné moci a Edvard Beneš jich užíval jako legislativního nástroje k realizaci své politické vize. A tato vize byla vskutku dalekosáhlá a vpravdě revoluční. Nový stát měl „překonat starý a přežitý ‚liberalismus‘ aplikací ‚humanitní demokracie‘, ‚prosadí se v něm silné socialistické prvky v ekonomice a sociální politice včetně nacionalizace klíčového průmyslu“.⁽¹⁾ Někteří z historiků zpochybňují právní kontinuitu mezi prezidentováním Dr. Beneše v exilu a první republikou (např. *vzhledem k tomu, že se sám prohlásil prezidentem poté, co v souladu s Ústavou abdikoval*). Aniž bychom zde komentovali právní roviny této otázky, je nepochybné, že po stránce politické republika, která se po válce zrodila z Benešových dekretů, byla jinou republikou než ta předválečná.

Na základě Benešových dekretů např. byly zbaveny státního občanství, občanských práv, veškerého majetku a vysídleny ze země více než 2 000 000 Němců. Byly zestátněny tisíce průmyslových podniků a miliony hektarů zemědělské půdy. Demokratická státní správa první republiky byla nahrazena národními výbory, které měly obrovskou pravomoc – rozhodovaly o ztrátě občanských práv, o internaci osob, o konfiskacích majetku ...

Edvard Beneš napsal v prosinci 1943: „V sociální revoluci, k níž dojde, bude třeba zbavit naše země veškeré německé buržoazie, pangermánské inteligence a fašismu propadnuvšího dělnictva. To bude naše konečné a pro nás vůbec uspokojivé řešení: spojení revoluce sociální s revolucí nacionální.“⁽²⁾ A tak se také stalo – a nevyhnutelným důsledkem této socializace společnosti bylo posléze nastolení komunismu a uvalení našich zemí pod sovětské jho. A byl to právě odsun Němců, který měl otevřít cestu k těmto revolučním přeměnám.

Vraťme se však ještě hlouběji do historie. Střední Evropa představuje po etnické stránce mimořádně složitý prostor již déle než tisíciletí. Rakousko-uherská habsburská monarchie, přesto, že se stala do značné míry liberálním právním státem, nebyla schopna národnostní poměry vyřešit. Naopak, neschopnost a neochota k dohodě na rozumném vyrovnání ležela v základech 1. světové války. Jedním z důvodů byl duch, vypuštěný z lahve Francouzskou revolucí – nacionalismus. Do té doby bylo v Evropě považováno za samozřejmé, že identita obyvatelstva se odvozuje od identity jeho světské, feudální reprezentace. Národ byl chápán jako společenství především „politické“, tedy obyvatelstvo žijící pod správou společných státních institucí bez ohledu na jejich etnický původ⁽³⁾. Stal-li se však nositelem politické moci a legitimity namísto panovníka „lid“, začalo náhle záležet na tom, „jaký“ lid. Slovy politologa Romana Jocha, „nacionalismus se stal magickou formulkou, jež si mohla získat loajalitu mas v zápase s loajalitou ke starým feudálním pořádkům. Stal se živelnou vlnou, jež mohla smést vše, co jí stálo v cestě, a vynést k moci ty, kdo na ní pluli“⁽³⁾. Právě s myšlenkou národního státu – státu, tvořeného jedním národem (*tedy myšlenkou, kterou ve středoevropské realitě po staletí etnicky promíchávaných území nebylo možno spravedlivým způsobem realizovat*) spojily v 19. století své osudy mnozí středoevropští vůdcové. Evropa tak propadla revolučním a národně obrozeneckým vášním, kde představa státu „národního“ splývala s představou státu „spravedlivého“.

Rakouská monarchie byla v roce 1918 nahrazena Československou republikou, státem, který na troskách multikulturního podunajského mocnářství vznikl právě jako stát „československého“ národa.

ČSR vznikla jako výraz funkční české státnosti, vůle, ochoty a schopnosti převzít zodpovědnost za válkou vyčerpanou zemi a její obyvatelstvo a zároveň jako důsledek rozsáhlé a úspěšné politické i vojenské zahraniční akce. I přes svůj socializující charakter patří „První republika“ k nejsvětlejším okamžikům našich národních dějin. Československo nebylo státem dokonalým, je však nutno říci, že ve střední Evropě nejdůsledněji usilovalo o vybudování liberálně demokratického zřízení a bylo vskutku právním státem (*nakolik však za toto dědictví vděčí nikoliv své národní genialitě a „holubičí povaze“, ale právě tradicím rakousko-uherské monarchie, je jedním z námětů k zamyšlení*).

Nová politická reprezentace dokázala národu nabídnout myšlenku duchovní a státoprávní kontinuity, navazující na tradici zemí koruny české – žel, adresátem tohoto poselství byl právě a pouze československý „národ“. Princip „národního státu“ nevyhnutelně odsuzuje příslušníky jiných národů na území do role „národnostních menšin“. I když se ČSR chovala ke svým menšinám relativně civilizovaně, právě jejich existence a postoj státu k nim byly příčinou jejího zániku o dvacet let později.

ČSR vznikla na základě tzv. práva národa na sebeurčení, avšak v hranicích, které toto právo nerespektovaly, nýbrž v historických hranicích království českého. Němcům v pohraničí bylo právo na sebeurčení upřeno. Byli v Československu v roce 1919 udrženi silou a jejich právo na sebeurčení bylo za cenu lidských obětí českým vojenským zásahem pošlapáno. Stali se „národnostní menšinou“, ačkoliv měli podíl obyvatelstva, který byl s menšinami v jiných státech nesrovnatelný (33 % v *českých zemích!*). Těžkou ranou německému obyvatelstvu byla posléze i pozemková reforma, nejrozsáhlejší v Evropě té doby (*nepočítaje SSSR*), při které byly všechny větší statky a majetky konfiskovány a rozděleny nemajetným – německá menšina, sama s velikým podílem nemajetných, byla z přídělu vyloučena. ⁽⁴⁾ Ano, Němci se těšili svobodě slova, pronášet projevy a tisknout noviny bylo možné – avšak proti sevřené národní frontě českých stran nebylo možno na postavení a právech menšiny mnoho změnit. Státní správa i řízení pozemkové reformy byly v českých rukou, nejvýnosnější prebendy a exkluzivní hospodářské informace si rozdělovali partajní přátelé a příbuzní vlivných úředníků.

Za této situace většina příslušníků německé menšiny, těžce zasažené hospodářskou krizí 30. let, našla svůj ideál v nacionálním socialismu sousedního státu. I když lze jejich frustraci a narůstající nelibost vůči českému státu chápat, nutno jednoznačně říci, že ČSR přes všechny své národnostní prohřešky byla kvalitativně nesrovnatelnou alternativou vůči Třetí říši - proto většinovou volbu českých Němců ve prospěch nacionálního socialismu a pozdější podíl mnohých z nich na persekuci českých obyvatel okupované republiky nelze nikterak omluvit. Zde leží hřích velké většiny českých Němců a selhání jejich tehdejších vůdců.

Kde jsou hříchy naše – našich otců, našich vládců i nás samých?

Především je nutno nahlédnout, že problém dekretů je problémem česko – českým, problémem vnitropolitickým, problémem vyrovnání se s naší vlastní minulostí. Nejvyšším národním zájmem je nikoliv udržovat mýty o našich dějinách, nýbrž změnit smýšlení. V této debatě zdaleka nejde jen o dekrety samotné - diskutovat o nich jen jako o právních listinách naopak znamená mít podstatu věci.

Není na místě připustit, že dekrety, jimiž bylo odnímáno státní občanství a konfiskován veškerý majetek těm osobám, „které se při kterémkoli sčítání lidu od roku 1929 přihlásily k německé nebo maďarské národnosti nebo se staly členy národních spolků ... nebo politických stran, sdružujících osoby německé nebo maďarské národnosti“ (*např. Dekret č. 5/1945 Sb.*), jsou nacionalistické, nespravedlivé a tedy odsouzeníhodné? Že jde o legislativu kolektivní etnické čistky?

Není na místě připustit, že protiněmecké dekrety Dr. Beneše se staly nástrojem nacionální revanše? To, co první republika nebyla v mírových podmínkách s to řešit, bude vyřešeno nyní jednou provždy. Základem českého národního zájmu, jak jej Dr. Beneš formuloval, je přesvědčení o odvěkém antagonismu demokratických Slovanů a agresivních Germánů. ⁽⁵⁾ Zřejmě proto jde o nenávist až za hrob – dekretové zákonodárství zakazuje německé spolky a veškeré občanské aktivity, zakazuje sňatky mezi Čechy a Němci, ruší německou universitu a zavírá všechny německé školy ...

Není na místě připustit, že dekrety, které nařizovaly znárodňování zemědělské půdy, průmyslových podniků a dolů, a to v neslýchaném rozsahu a bez ohledu na národnost majitelů, byly nástrojem k realizaci jednoznačně politických cílů a jako takové byly prvním krokem k Únoru 1948?

Není na místě připustit, že amnestie čl. vlády na „jednání, k němuž došlo od 30.9.1938 do 28.10.1945 a ... které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů“ (*Zák.č.115/1946 Sb.*) znamená m.j. naprostou beztrestnost pro Čechy, kteří měli na svědomí vraždy několika desítek tisíc

Němců při odsunu, a to především starců, žen a dětí, nepočítaje v to ostatní zločiny proti lidskosti, mučení, znásilňování, okrádání a jiné druhy „spravedlivé odplaty“?

Není na místě přestat nahlížet na vyhnání jako na něco, co nám bylo nařízeno zvenku, co jsme nevymysleli, jen provedli? Benešova vláda připravovala odsun nejméně od léta roku 1943. Edvard Beneš například řekl: „Rozhodli jsme se pro odsun našich Němců do říše. Spojenci nám toto stanovisko mezinárodně potvrdili.“⁽⁶⁾ Ano, vítězné mocnosti vyslovily souhlas s transferem německého obyvatelstva z obsazených území – ve chvíli, kdy již probíhal „divoký odsun“, tedy vyhánění těch, které prezidentův dekret předtím zbavil občanství a všech práv ...

Často se tvrdí, že Dekrety je třeba vidět v historických souvislostech tehdejší doby, a to je jistě pravda. Ano, dekrety vznikaly v mimořádné situaci a byly zdůvodňovány reakcí na barbarské počínání nacistů, které způsobilo nezměrné utrpení našim občanům. Může to však být omluva pro oplácení stejnou mincí? A navíc: neměl by rozumný státník vášně davů tlumit či usměrňovat konstruktivním směrem, ne jich zneužívat pro své politické cíle?

Přes ujišťování politiků, že Dekrety „vyhasly“, jsou nadále součástí českého právního řádu, jejich legalitu potvrdil Ústavní soud ČR, jsou nadále užívány v soudní praxi (*např. při restitučních sporech*). Není na čase se od nich distancovat?

Není na čase odmítnout kolektivní vinu českých Němců, prohlásit poválečné vyhnání za akt bezpráví a na základě toho zrušit příslušné Benešovy dekrety „ex nunc“ (*tedy od této chvíle, bez zpětné účinnosti*)?

Není na čase činit pokání z českého nacionalismu, podívat se do očí vlastní minulosti, začít bořit falešné mýty o pokrokářské První republice i o národně socialistické ČSR z let 1945 – 48?

Není na čase umožnit odsunutým neprovinivším se Němcům získat české státní občanství? Začít jednat o umožnění restitucí Němcům, kteří jsou občany ČR, a uvažovat o alespoň symbolickém finančním odškodnění těch, kteří se vůči Československu nijak prokazatelně neprovinili?

Bez poctivého vyrovnání s těmito bolestnými otázkami nelze vykročit vstříc budoucnosti jako rovnoprávný a hrdý národ.

www.skos.cz

Poznámky:

- (1) Viktor Dobal: Co dnes s Benešovými dekrety? Mf DNES 23.2.2002
- (2) Emanuel Mandler: Benešovy dekrety – proč vznikaly a co jsou, str. 80, LIBRI Praha 2002
- (3) Roman Joch: O nacionalismu a tzv. právu národů na sebeurčení, Revue DISTANCE 3/1999, str. 26 - 27
- (4) Franz Chocholatý Grogem: Dekrety před volbami a po volbách, www.cesi-nemci.webpark.cz/clanky/dekrety
- (5) Emanuel Mandler: Benešovy dekrety – proč vznikaly a co jsou, str. 31, LIBRI Praha 2002
- (6) Viktor Dobal: Co dnes s Benešovými dekrety? Mf DNES 23.2.2002

Vyšlo v Životě víry č. 11 v listopadu 2002.
Otištěno se svolením autora i redakce ŽV.

Německý překlad vyšel v listopadu 2004 pod titulem „Die Benes-Dekrete – und wie mit ihnen heute umzugehen ist“ (www.go-east-mission.de).